

TM	Г. XXXVI	Бр. 3	Стр. 1447-1449	Ниш	јул - септембар	2012.
----	----------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Приказ дела
 Примљено: 11. 09. 2012.

Nemanja Zvijer

ZAČARANI KRUG PREMODERNE*

Knjiga *Prilagodavanje* Đokice Jovanovića, profesora na Odeljenju za sociologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, bavi se pitanjem modernizacije i modernizacijskih procesa u Srbiji i njihovom povezanošću sa pitanjem nacionalizma. Pomenuta problematika se posmatra kroz jednu, uslovno rečeno, kulturološku prizmu, gde je sama kultura shvaćena kao ključni podsistem društvene modernizacije. Iako se u formalnom pogledu sastoji iz četiri poglavlja (*Novi vek, Revolucije: predvorje sadašnjeg doba, Nacionalizam, Srbija*) zajedno sa predgovorom i zaključkom, za knjigu se može reći da je podeljena na dva osnovna dela, pri čemu bi za prvi deo bio karakterističan jedan širi kulturno-istorijski okvir, dok bi drugi predstavljao konkretnu analizu „slučaja Srbija“.

U prvom delu knjige, autor se trudi da uspostavi svojevrstan uzročni niz koji počinje *revolucijama u mišljenju*, što je otvorilo vrata *novom veku*, kojeg su dalje etablirale *revolucije kao društveni prevrati* (pre svega Francuska i Engleska, ali i ona u Rusiji, koja se smatra posebno indikativnom za Srbiju). Ovim događajima je ujedno konstituisana i *moderna* (sa građaninom kao njenim „nosiocem“), čija je jedna od posledica bila i pojava *nacionalizma* i nacionalnih ideologija. Kada se, u drugom delu knjige, ovaj obrazac pokušava primeniti na slučaj Srbije, dolazi se do problema jer već sam početak uzročnog niza u Srbiji nije ostvaren na način na koji se desio u zapadnom delu Evrope. Naime, pisac smatra da u Srbiji nije postojala kulturna priprema za transformaciju, „nije bilo filozofije, nauke i umetnosti koje bi artikulisale interes društvenih slojeva za modernizacijom“ (str. 217). U knjizi se izostanku „misaone pripreme“ daje znatna važnost i pominju se njene šire posledice, posebno na tekovine Prvog i Drugog srpskog ustanka (kojima, uprkos postavljanju temelja državnosti, nije ostvarena unutrašnja sloboda), kao i na stvaranje tzv. zatvorene kulture. Uz ovo, navodi se i činjenica da nije bilo građanskog staleža koji bi mogao biti nosilac moderne.

Sve to skupa (uz još neke druge faktore kao što su rasprostranjena nepismenost i čvrst patrijarhalno-politički obrazac), uticalo je na to da u Srbiji ne nastane kultura modernizacije. Međutim, za razliku od Zapadne Evrope gde se kao jedna vrsta derivata moderne javio nacionalizam, u Srbiji je njegova pojava

nzvijer@f.bg.ac.rs

* Ђокица Јовановић. (2012). *Прилагођавање. Србија и модерна: од стрепње до сумње*. Ниш: Свен и Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, стр. 483.

usledila uprkos dugotrajnom premodernom stanju. Štaviše, autor smatra da je nacionalni romantizam (zajedno sa duboko ukorenjenim tradicionalizmom) direktno uticao na potiskivanje modernizacijskih tendencija i nastojanja. Naravno, ovo ne znači da su pomenute tendencije u potpunosti izostale jer ih pisac pronalazi u (izolovanim) slučajevima Dositeja Obradovića i Ilariona Ruvarca kao i u književnom stvaralaštvu na razmeđu 19. i 20. veka, gde se posebno apostrofira doprinos Jovana Skerlića, ali i Svetozara Markovića.

Ovakva situacija bila je sve do kraja Drugog svetskog rata, pošto se u Srbiji sve do tada nije izašlo iz okvira premodernog, jer se jasno naglašava da „ozbiljan modernizacijski proces počinje tek tada“ (str. 255). Međutim, na period koji je usledio nakon ovog sukoba u jednoj fusnoti se kratko osvrće kao na „modernizaciju bez političkih sloboda. Kao takva, to je delimična modernizacija, bez inherentnih dugoročnih potencijala“ (str. 287). Premda je ovo sasvim tačno, jer modernizacija nije zahvatila sve društvene podsisteme (politički, pre svega), čini se da nedostaje nešto razloznija analiza socijalističkog perioda, jer se on u knjizi prevashodno razmatra preko koncepta samoupravljanja, a na taj način se gube iz vida određene kulturološke specifičnosti u kojima se mogu prepoznati izvesne modernizacijske tendencije (npr. književno stvaralaštvo nakon napuštanja socrealizma, crni talas u vizuelnim umetnostima, različiti fenomeni u popularnoj kulturi – potkulturne prakse, ali i filmska i muzička industrija koje su u velikoj meri sledile zapadne produkcijske standarde).

Treba naglasiti da autor *a priori* ne odbacuje socijalizam, niti ga poima kao mračnu prošlost, već mu pristupa kritički ali sa levih pozicija, stvaljajući se tako otvoreno u jednu, danas prilično nepopularnu ulogu levičara. Ova pozicija mu ne smeta da bude kritičan i prema sadašnjem stanju u okvirima levice (koja se percipira prevashodno kao salonska i konzumeristička), podjednako kao što je kritičan i prema njenoj „alternativi“ u vidu ideologije trećeg puta. Ipak, pisac u samoj levisci (pre svega reformisanoj) vidi jednu vrstu pandana nacionalizmu, pri tom smatrajući „da je modernizacija u Srbiji nemoguća bez levice“ iako „levica nije dovoljan, ali je neizbežan uslov modernizacije“ (str. 348). Iz ove perspektive kao, uslovno rečeno, kontranacionalistički modeli predlažu se solidaristička kultura, određene forme samoupravljanja koje bi, za razliku od socijalističkog perioda, bile lišene ideološkog balasta, zatim se zagovara sigurnost zaposlenja iznad logike maksimizacije profita, kao i jedna vrsta liberalnog socijalizma.

Iako može delovati previše utopijski, čini se da pomenuti modeli dobijaju na težini prilikom konkretne analize situacije u Srbiji i secirnja savremenog tkiva srpskog društva, gde se kao ključne karakteristike markiraju (ponovno) blokiranje modernizacije, kao i obnavljanje nacionalnog romantizma.

Na kraju, treba još napomenuti da studija *Prilagodavanje* ima izražen sintetički karakter jer je obuhvaćen širok vremenski period, a razmatran je i znatan broj društvenih fenomena. Prilikom njihove analize uvek se navodio značajan broj drugih autora koji su se time bavili i na taj način je sama problematika dobijala na obuhvatnosti, dok se potencijalni čitalac istovremeno upućuje i na druge izvore. Pored toga, pojedini uvidi, posebno oni istorijskog karaktera, omogućavaju povlačenje paralele sa sadašnjom situacijom, jer se vrlo jasno vidi kakvo je stanje bilo u osvit stvaranja moderne srpske države, a kakvo je 200 i više godina kasnije. Isti kulturni obrasci (antintelektualizam, neprosvećenost, zatvorenost i konačno nacionalizam kao, po autoru, glavna antimodernizacijska tendencija) kontinuirano opstaju i u većoj ili manjoj meri

dominiraju kako onda tako i danas. Zato smo verovatno tu gde jesmo i ne vidi se najjasnije izlaz iz tog začaranog kruga.